

**Dumitru Boghian, Sergiu-Constantin Enea, Sorin Ignătescu,
Luminița Bejenaru, Simina Margareta Stanc**

*Comunitățile cucuteniene din zona Târgului Frumos. Cercetări
interdisciplinare în siturile de la Costești și Giurgești*

Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” Iași, 2014, 350 pagini, Format: 21 x 29,7 cm
ISBN: 978-606-714-065-1

Contributori: Radu Gabriel Pîrnău, Diana Măriuca Vornicu, Andreea Vornicu, Radu Gabriel Furnică,
Andrei Asăndulesci, Mihaela Aurelia Danu, Viorica Vasilache, Ion Sandu, Ioan Gabriel Sandu

Cartea debutează cu un Cuvânt înainte, care poartă titlul *Cercetări arheologice unitate, reuate și redefinite*, scris de către prof. univ. dr. Nicolae Ursulescu, unul dintre referenții științifici ai volumului. Textul este unul elogios la adresa colectivului de cercetare, numeros și interdisciplinar, care accentuează reevaluarea unor informații existente sau loturi de materiale care, deși descoperite anterior, nu fuseseră puse în circuitul științific.

Introducerea cărții abordează diversele cauze care au dus la necesitatea derulării acestui demers editorial, având în vedere faptul că nu doar materialele cercetate sunt în pericol, ci inclusiv siturile arheologice periclitare de cursuri de apă sau de intervențiile antropice. Reevaluarea vechilor cercetări este un demers necesar, având în vedere modalitățile de analize inovative care pot aduce oricând informații noi pe loturi de materiale vechi. Materialele descoperite în perioada anilor 1937-

1942 completează în mod fericit noile materiale provenind din cercetările recente (2012-2014). Aici colectivul editorial transmite aprecierile și mulțumirile pentru cei care au sprijinit lucrarea, nominal sau colectiv, apreciind eforturile tuturor și contribuția adusă prezentului volum.

Capitolul II are două subcapitole: II.1. *Cadrul fizico-geografic al microzonei Târgu Frumos* și II.2. *Eseu argumentativ de landscape archaeology*.

Subcapitolul II.1. Cadrul fizico-geografic al microzonei Târgu Frumos (semnat de trei autori: D. Boghian, R. G. Pîrnău, S. C. Enea) conturează arealul geografic în care sunt amplasate cele două situri arheologice în discuție. Abordarea geo-morfologică este un plus în ceea ce privește descrierea peisajului microzonei Șaua Ruginoasa-Strunga sau „Poarta Târgului Frumos”. Accentul este pus asupra resurselor naturale, dar și pe descrierea hidrografică, elemente care au permis dezvoltarea habitatului preistoric. Descrierea climei locale, a faunei și florei din perioadele anterioare, analizele pedologice realizate în zonă, toate contribuie cu lămuriri suplimentare la reconstituirea unui peisaj prielnic dezvoltării comunităților umane în perioadele preistorice. În afara abordărilor de ordin general, având în centru microzona Șaua Ruginoasa-Strunga, de reală importanță considerăm descrierea geo-morfologică a fiecăruia dintre cele două situri care fac obiectul cercetării, cu accentul pus pe relația cu mediul înconjurător cucutenian, respectiv cu siturile înconjurătoare, contemporane sau parțial contemporane. Astfel, se creează imaginea unei rețele de așezări în jurul orașului actual Târgu Frumos, unele dintre ele chiar cu vizibilitate bună între ele.

Subcapitolul II.2. Eseu argumentativ de landscape archaeology scoate în evidență importanța reconstituirii habitatului preistoric al microzonei Costești-Giurgești, pornind de la premisa că este posibil să existe o ierarhizare a așezărilor cucuteniene, chiar dacă cercetarea în această direcție este abia la început. Desigur că investigațiile non-invazive pot aduce informații esențiale în această direcție, având în vedere și faptul că așezările preistorice și mai ales cele cucuteniene sunt dependente de mediul înconjurător și de resursele locale.

Capitolul III. Istoricul cercetărilor este un demers necesar și obligatoriu atunci când discutăm despre așezări care au fost cercetate în trecut. În cazul de față remarcăm un aspect important: integrarea siturilor investigate în istoriografia zonală Târgu Frumos. Faptul că cele două așezări, respectiv Costești și Giurgești, sunt cunoscute încă din perioada interbelică, a determinat acumularea materialelor arheologice, precum și o istoriografie care în acest capitol a fost așezată cronologic, în acord cu rigoarea științifică aferentă. Remarcăm valorificarea unei surse documentare inedite, respectiv corespondența dintre Vasile Ciurea (care a efectuat sondaje la Costești) cu reputatul arheolog Vladimir Dumitrescu. Informațiile disparate, cu privire la cercetarea arheologică în sine, precum și referitoare la

circulația materialelor rezultate, au fost ordonate în mod corespunzător, cu toate că schimbările politice și al Doilea Război Mondial au văduvit cercetarea, prin rătăcirea sau distrugerea documentației de teren. În contextul în care documentația veche este dispartă, materialele – parțial amestecate, iar siturile – afectate de factori naturali și antropici, noile cercetări de la Costești și Giurgești au devenit o necesitate.

Capitolul IV. Rezultate ale cercetărilor cuprinde mai multe subcapitole care practic se axează tematic pe descoperirile existente, fiind ordonate pe diferite teme. *Subcapitolul IV.1. Stratigrafia siturilor de la Costești și Giurgești* cuprinde mai multe teme. Stratigrafia verticală a sitului Costești-Cier este abordată din două perspective. Observațiile anterioare fac referire la cercetările efectuate în trecut de către V. Ciurea, C. Matasă, Ecaterina Vulpe și Meluța Miroslav-Marin. Esențiale sunt observațiile realizate ca urmare a cercetărilor recente (2012-2014) care fac notă aparte în cadrul subcapitolului. Acestea au fost realizate cu acribie, echipa de cercetare actuală notând cu atenție detaliile stratigrafice ale sitului. Demersul a fost cu atât mai dificil cu cât perturbările medievale și moderne, posibile tranșee de război, au bulversat straturi și au distrus pe alocuri complexe cucuteniene. *Subcapitolul IV.2. Complexele arheologice din situl de la Costești-Cier (cercetări 2012-2014)* este unul consistent. Echipa de cercetare coordonată de D. Boghian a precizat detalii importante legate de locuințe, gropi, șanțul de apărare, bordeie, complexele medievale târzii sau alte contexte arheologice care nu au putut fi încadrate cultural la vremea publicării monografiei de față. Complexele au fost descrise pe etape de locuire, ceea ce ușurează mult lectura asupra descoperirilor din sit.

Capitolul IV.3. Artefactele din piatră cioplită și șlefuită cuprinde mai multe subcapitole, grupate în funcție de materia primă și de proveniența pieselor (Costești sau Giurgești).

Artefactele cioplite din silex și alte roci (eșantionul Costești-Cier) sunt abordate de D. M. Vornicu. Au fost analizate 399 de piese, produse de debitaj, descoperite ca urmare a celor trei ani de cercetare. Analiza are în vedere materiile prime cu accentul pe distribuția categoriilor tehnologice, luând în calcul nivelul de locuire din care acestea provin, respectiv nivelul Cucuteni A3 sau nivelul A-B2/B1. În ceea ce privește observațiile tehnico-tipologice, D. M. Vornicu a identificat o serie de caracteristici referitoare la piesele de silex, printr-o analiză complexă care a luat în calcul tipurile de piese, repartiția pe niveluri arheologice a produselor primare de debitaj (sintetizată într-un tabel sinoptic), caracteristicile metrice ale lamelor neretușate în funcție de niveluri, forma talonului, modul de fragmentare. Utilajul litic neretușat este descris luând ca reper nivelurile de locuire de la Costești. De o atenție specială se bucură utilajul litic retușat asupra căruia autoarea a insistat datorită materialului consistent. Sunt discutate din perspectivă tehnologică diferitele

categorii de piese: gratoarele pe lamă sau pe așchie, vârfurile, așchiile retușate, străpungătoarele, burinele. Observațiile finale rezumă observațiile pe diferite tipuri de piese. *Subcapitolul IV.3.2* se referă la artefactele cioplite din eșantionul *Giurgești-Dealul Mănăstirii*, respectiv la lotul de 52 de artefacte aflate în colecția Muzeului Liceului „Ion Neculce” din Târgu Frumos. Acestea provin toate din nivelul Cucuteni A3, fără contextualizare. Interesantă ni se pare observația conform căreia dimensiunile și formele vârfurilor de săgeată sau de lance au fost determinate de specializarea vânătorii, care presupunea proiectile pe măsura animalelor vâdate. Artefactele de piatră șlefuită și perforată sunt abordate în subcapitol separat. Lotul discutat cuprinde 78 de artefacte, din cercetările noi sau din loturile vechi.

Capitolul IV.4 Artefactele din materii dure animale a fost semnat de A. Vornicu. A fost analizat un lot de 46 de piese, provenind din cercetările 2012-2013 de la Costești. Pentru studiul fiecărei piese autoarea a precizat metodologia de lucru, în funcție de etape, începând cu identificarea materiei prime, a zonei osoase folosite, metodele de debitaj și fasonaj, iar prin cumularea datelor a fost definită schema de fabricare a obiectului. Au fost analizate 27 de piese din os, 14 din corn și cinci piese din dinți. Artefactele din os au fost clasificate în funcție de o serie de caracteristici tehnice, fiind identificate obiecte cu partea activă punctiformă, obiecte cu partea activă liniară, astragale prelucrate, mărgea, plăcuță de os perforată, imitație în os a caninilor reziduali de cerb, două piese neîncadrate tipologic. Descrierea acestora cu multă atenție este importantă, având în vedere faptul că nu se știe când vor mai fi descoperite piese asemănătoare care vor completa cunoștințele actuale. Artefactele din corn au fost clasificate în: obiecte cu partea activă liniară, vârf amenajat pe rază de corn, unealtă dublă, fragmente care nu pot fi atribuite unei categorii tipologice și produse de fabricație. Artefactele din canini de mistreț cuprind patru produse de fabricație și un fragment de obiect finit. Concluziile cu privire la prelucrarea materiilor dure animale se referă îndeosebi la caracterul preliminar al analizei. Observațiile tehnologice sunt valoroase prin faptul că acestea scot în evidență diversitatea metodelor de prelucrare a acestor materiale ale comunităților Cucuteni A3.

Capitolul IV.5 se referă la *Artefacte din argilă și alte materiale*. Se precizează încă de la început la ce fel de alte materiale se face referire, respectiv unelte pentru tors sau țesut (fusaiole și greutăți pentru război, plasă de pescuit), accesoriile de olărit sau metalurgice (duze/suflante de foale, creuzete, lingurițe de turnat, turte de lut sau dopuri de cuptor, model de topor de aramă), podoabe (brățări, mărgelile, imitații de discuri, imitații canini de cerb, proiectile-bile de praștie), *paraphernalia* cultice (vase miniaturale, tronuri/măsuțe de cult, pintadere, roțițe de car de cult) și altele. Fiecare categorie de obiecte de lut este analizată în parte, în funcție de context și nivelul de descoperire, oferind analogii relevante pentru fiecare categorie de piese.

Considerăm important faptul că se insistă asupra detaliilor de realizare pentru o serie de piese, mai ales în cazul așa numitei categorii de piese „speciale”, respectiv obiecte care apar rareori sau care reprezintă miniaturizare. Remarcăm faptul că mai rar apar în rapoartele de specialitate bilele de praștie, iar colectivul de cercetare menționează în acest caz nouă astfel de piese întregi, șapte din nivelul Cucuteni A-B2/B1 și două din etapa Cucuteni A3.

Unul dintre capitolele cele mai consistente din volum se referă la *Ceramică (capitolul IV.6)*. Acesta abordează tehnologic și tipologic materialul ceramic rezultat din cercetările arheologice. Sunt precizate categoriile ceramicii din cele două situri, fiind făcută diferențiere între ceramica fină, semifină și cea de uz gospodăresc sau grosieră. Accentul pus pe ceramica fină scoate în evidență tehnologia de realizare, din sursă locală de lut, cu o ardere de peste 800-900°C. Interesante sunt observațiile asupra tehnicii de pictare. Se remarcă faptul că uneori benzile și marginile motivelor geometrice acoperite cu culoare albă și roșie crudă au fost trasate cu linii incizate sau șiruri de alveole care au fost reluate prin culoare neagră, însă după arderea vaselor de cele mai multe ori pictura crudă s-a șters. Ceramica semifină este descrisă prin prisma tehnicii de realizare, fiind deosebită de ceramica fină prin cantitățile mai mari de incluziuni și ceva mai robuste. Totuși modelarea și finisarea au fost realizate destul de atent. Ceramica de uz gospodăresc, numită grosieră, a beneficiat de observații atente, având în vedere compoziția pastei de modelaj și formele uzuale folosite, în funcție de cele două etape cucuteniene identificate.

A patra categorie ceramică așa-zisă „Cucuteni C” sau *ceramica de bucătărie* se remarcă la Costești-Cier în proporție de 5%, fiind destul de bine reprezentată. În pastă sunt vizibile valve de scoici de apă dulce sau cochilii de melci mărunțite de dimensiuni diferite. Folosirea acestui tip de pastă se explică prin rezistența fizico-mecanică, durabilitate, calități termice în prepararea hranei la temperaturi mai scăzute. Ceramica este abordată pe categorii de forme, în funcție de nivelurile de locuire. Se precizează în repertoriul formelor vasele antropomorfe și zoomorfe, precum și vasele miniaturale, cu specificația că acestea sunt tratate separat.

Trebuie să remarcăm faptul că în ceea ce privește capitolul ceramică, această categorie de artefacte a fost tratată cu acribie, fiind precizate analogii și trimiteri relevante la siturile din peisajul fiecărei perioade în parte. Descrierile precise, precum și menționarea scopului funcțional al diferitelor categorii de vase, mai ales a obiectelor unicat furnizează informații valoroase.

Capitolul IV.7. Plastica antropomorfă este un capitol consistent care scoate în evidență una dintre cele mai importante categorii de piese. Au fost reluate descoperirile anterioare, aflate în diferite colecții din țară. Statuetele antropomorfe sunt tratate separat și se face referire la întregul lot descoperit, chiar dacă materialul este preponderent fragmentar. În afară de statuetele antropomorfe sunt menționate

caracteristicile unui idol de tip „en violon” și 15 idoli conici. Deosebit de important găsim faptul că autorul acestei părți face analiza în funcție de nivelurile de locuire și contextele de descoperire. Graficele statistice și tabelele, inserate în text, întregesc fericit imaginea analitică asupra acestei categorii de artefacte. Analiza asupra lotului aparținând nivelului Cucuteni A3 este una atentă și cu precizări tehnologice importante în ceea ce privește decorul, pasta și modalitatea de modelare. Discuțiile ample asupra decorului și interpretările cu privire la diverse accesorii aplicate sau modelate plastic pe statuete aduc un aport consistent. Autorul atrage atenția inclusiv asupra celor trei vase antropomorfe fragmentare, care se leagă de *paraphernalia*, având „certe destinații cultice”. Idolii conici sunt discutați sub aspect cantitativ și calitativ, cu precizarea foarte importantă că „aceste artefacte reprezintă o categorie controversată de obiecte, considerate de unii specialiști cultice, de alții profane”.

Capitolul IV.8. Plastica zoomorfa este semnat de Radu G. Furnică și abordează reprezentările plastice zoomorfe de la Costești, cuprinzând: statuete, protome/sceptre/capete de animale pe proeminențe tubulare/*rytha* în formă de protomă zoomorfa independentă fragmentară, coarnele din lut, o aplică. Reprezentările plastice zoomorfe de la Giurgești cuprind șase piese, cinci statuete și o protomă. Reprezentările miniaturale din lut ale animalelor au fost interpretate ca fiind „artefacte cultice (magico-religioase) care mediau creșterea și înmulțirea animalelor, apărarea turmelor în fața bolilor și animalelor sălbatice, creșterea cantității de produse animaliere, sublinierea puterii, prestigiului, virilității (taurul ca acolit masculin, berbecul, țapul), animale totemice (ursul, lupul) cu importante conotații sociale și spirituale, femelele legate de cultele mamelor-zeițe, uneori ca substitute ale acestora, animale psihopompe, animale de sacrificiu”. Interpretarea se bazează pe ideile promovate și de alți cercetători care au avut ca centru de interes acest tip de reprezentare.

Capitolul IV.9. Prospecțiuni arheologice non-intruzive în situl de la Costești-Cier semnat de A. Asăndulescu aduce în atenție importanța cercetărilor interdisciplinare care au cuprins: aplicații de topografie arheologică, scanare laser tridimensională terestră, fotografie aeriană și prospecțiuni geofizice. În zilele noastre asemenea abordări sunt indispensabile în vederea desfășurării „unei cercetări sistematice ce urmărește înțelegerea proceselor naturale și culturale care au determinat și contribuit la dezvoltarea” comunităților umane preistorice. Au fost descrise metodologic, în termeni accesibili, tehnicile aplicate pentru analizele non-invazive în cadrul acestui studiu. Analiza cartografică prezintă referiri concrete la sursele vechi care au fost georeferențiate pentru deslușirea gradului de afectare naturală și antropică a siturilor arheologice. Analiza microtopografiei zonei siturilor a determinat obținerea modelului digital al terenului prin ridicarea topografică. Ridicarea topografică a fost un demers esențial pentru bazele studiului și pentru interpretarea rezultatelor

și integrarea datelor. Precizări importante au fost făcute cu privire la sistemul de fortificație al așezărilor și la locul de amplasare al acestora, aspect confirmat de cercetările arheologice invazive. Fotografii aeriene oblice, prelevate din avion la joasă înălțime au permis observații asupra amenajărilor antropice ale terenului. Măsurătorile GPR (Ground penetrating radar) au avut ca rezultat identificarea mai multor tipuri de anomalii, de diferite dimensiuni. Important de remarcat este faptul că zona a fost afectată de multiple perturbații naturale și antropice. Integrarea în text a hărților și a imaginilor aeriene aduc informații suplimentare, fiind accesibile și ușor de urmărit. Chiar dacă cercetarea non-invazivă de la Costești-Cier nu este finalizată, studiul publicat cu această ocazie este unul care valorifică stadiul cunoștințelor actuale și reprezintă un punct de plecare esențial în ceea ce privește analizele viitoare.

Capitolul IV.10. Studiu arheozoologic pentru situl de la Costești, semnat de L. Bejenaru și S. M. Stanc, cuprinde analiza resturilor faunistice recoltate ca urmare a cercetărilor arheologice, în funcție de complexe identificate. Se precizează faptul că „analiza arheozoologică a fost realizată în Laboratorul de Arheozoologie din cadrul Platformei ARHEOINVEST, găzduit de Facultatea de Biologie a Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, unde sunt și păstrate resturile faunistice”. Analiza a cuprins „inventarierea și sistematizarea taxonomică a resturilor faunistice recuperate, cuantificarea prin aprecierea NISP (numărul de specimene identificate) și estimarea NMI (numărul minim de indivizi), interpretarea datelor din punct de vedere paleoeconomic și paleoecologic, precum și o analiză osteometrică”. Analiza a fost prelucrată cu ajutorul bazei de date de tip Excel, pentru interpretarea acestora.

Sunt abordate aspecte legate de tafonomie, paleoeconomie: creșterea animalelor, vânătoarea, culesul, selecția animalelor în funcție de vârstă, distribuția anatomică a resturilor. Analizele de osteometrie aduc lămuriri suplimentare cu privire la aprecierea indicilor de gracilitate și estimarea taliei animalelor. Au fost calculate variații de rasă în cazul bovinelor, ovicaprinelor, suinelor și altor specii. O contribuție remarcabilă în cazul de față sunt comparațiile arheozoologice ale rezultatelor obținute după analiza de la Costești-Cier cu alte așezări din aceeași arie geografică și culturală.

Capitolul IV.11. Analiza unor probe sporo-polinice de la Costești-Cier este semnat de M. A. Danu. Acest tip de analiză este unul binevenit în cadrul cercetărilor interdisciplinare ale așezărilor preistorice, având în vedere faptul că „grăuncioarele de polen sunt importanți martori ai trecutului”. În acest mod pot fi reconstituite elemente de paleomediu, dar și identificate unele resurse vegetale disponibile la vremea aceea. Analizele sporo-polinice pot dezvălui informații prețioase cu privire la dieta comunităților, practicile funerare, scopul și utilizarea unor artefacte.

Au fost analizate probe din trei vase miniaturale și un vas de mai mari dimensiuni. Rezultatele analizelor este unul deosebit de interesant în cazul celor trei vase miniaturale, în care a fost identificat polen de la multiple specii vegetale, aspect care a determinat concluzia că este posibil să provină din resturi ale unor produse apicole: ceară sau miere.

Capitolul IV.12. Determinări ceramografice pe loturi din siturile Costești și Giurgești este semnat în comun de către V. Vasilache, I. Sandu, S. C. Enea și I. G. Sandu și cuprinde descrierea metodologiei de lucru, precum și a rezultatelor investigațiilor fragmentelor ceramice. Scopul acestor analize este „stabilirea naturii chimice a componentelor constructive, microstructurii și dispunerii elementelor mineralogice, a temperaturii și tipului de ardere, a modului de utilizare, a traseului parcurs de la punerea în operă până la descoperire (cu fixarea contextelor), a stării de conservare și a altor caracteristici arheometrice și ceramologice”. S-a apelat la analize microscopice de mare rezoluție. Rezultatele analizelor pe micro-secțiuni și a compoziției microelementare a fragmentelor ceramice de la Costești și Giurgești au determinat concluzii legate de folosirea surselor de lut și a incluziunilor folosite în procesul de fabricare a acesteia. Analiza fragmentelor ceramice din zone diferite și faze diferite, folosind două tipuri de tehnici, coasistate, respectiv SEM-EDX și micro-FTIR a oferit date cu privire la morfologia și compoziția chimică a ceramicii, pe baza cărora s-a stabilit provenința materiei prime, tehnologia de fabricare și sistemul de ardere a acesteia.

În *Capitolul V. Încadrări cultural-cronologice* remarcăm contribuția extrem de importantă în economia acestui volum a unor observații cu privire la habitatul cucutenian din micro-zona Târgu Frumos și intercorelarea datelor stratigrafiei orizontale și verticale. Acest capitol era un excurs necesar pentru integrarea datelor oferite de cele două situri supuse discuției în cadrul acestei monografii, în ceea ce înseamnă peisajul epocii, evoluțiile locale și cultural-cronologice. Aportul științific este unul consistent, cu accentul pus pe evoluția comunităților umane, începând cu cele mai timpurii faze ale culturii Precucuteni, trecând prin fazele Culturii Cucuteni, și finalizând discuția cu corelația dintre siturile aparținând culturii Horodiștea-Erbiceni-Gordinești.

Sunt discutate încadrările cronologice și culturale ale mai multor situri arheologice vecine, cu corelațiile necesare pentru așezările de la Costești și Giurgești, determinate de analizele ^{14}C , care aduc o clarificare mult mai fină în ceea ce privește datarea și încadrarea siturilor arheologice în termeni de cronologie absolută.

În cadrul *Capitolului VI. Considerații finale* autorii concluzionează asupra aspectelor legate de stadiul cercetării actuale pentru micro-zona Târgului Frumos, unele arii prezentând în continuare un potențial arheologic necercetat și neexplorat. Importantă este definiția așezării pentru perioada eneolitică, aceasta

fiind considerată „un teritoriu social, desemnând locul/spațiul natural pe care o comunitate umană îl ocupa și îl gestiona un timp, generând efecte geo-istorice, socio-demografice, economice și spirituale”. O aserțiune interesantă, cu care suntem de acord, este cea legată de densitatea de locuire a așezărilor, respectiv „toate locuințele și toți locuitorii, din faza de maximă dezvoltare, au existat de la început sau au fost contemporane/1”. Considerațiile legate de paleomediu sunt unele extrem de valoroase și care ajută să înțelegem condițiile naturale din eneolitic, explicând resursele disponibile la vremea aceea.

Anexa 1. Repertoriul arheologic al așezărilor Precucuteni-Cucuteni din bazinului Bahluiețului, zona Târgu Frumos cuprinde informații valoroase, atât bibliografice, cât și ca urmare ale unor cercetări perieghetice. Informațiile sunt organizate în funcție de localitățile pe teritoriul în care acestea apar. Repertoriul este ilustrat de o hartă pe care sunt marcate așezările în funcție de atribuirea culturală și cronologică.

Rezumatul în limba engleză al lucrării de față este unul binevenit și care corespunde rigorilor actuale, fiind redactat pe capitole, astfel fiind mai ușor de urmărit. Lucrarea se încheie cu o listă de abrevieri și cu o listă bibliografică deosebit de consistentă, care practic însumează toate informațiile arheologice publicate până în prezent cu privire la zona Târgu Frumos, dar și lucrări generale referitoare la cultura Cucuteni, inclusiv citarea unor lucrări de actualitate. Lucrarea se încheie cu datele profesionale cu privire la autori și contributory.

Anexa 2-Planșe cuprinde ilustrația cărții. Pe parcursul mai multor capitole se fac referiri în text la imaginile organizate în planșe și numerotate cu cifre romane. Remarcăm faptul că sub fiecare planșă este traducerea în limba engleză, ceea ce ușurează urmărirea imaginilor pentru cei care nu citesc în limba română. O parte dintre planșele care cuprind imagini de perspectivă cu siturile arheologice de la Giurgești și Costești, imagini de cercetare arheologică cu anumite complexe/gropi, imagini cu echipele de lucru, au fost prelucrate în format greyscale. Aceeași observație o facem și pentru planșe, cuprinzând o mare parte din materialele litice, osteologice, obiecte din lut, vase ceramice pictate. Efortul de realizare a ilustrației a fost unul consistent, apreciind mult atenția cu care aceasta a fost întocmită. Transformarea imaginilor în greyscale îl regăsim ca un minus, având în vedere faptul că în zilele noastre informația circulă și electronic, imaginile fiind mai expresive în format color, mai ales când discutăm despre complexe arheologice sau detalii de manufacturare a pieselor. Un alt minus pe care îl remarcăm este legat de faptul că nu fiecare capitol este semnat de autori. Fiind un volum colectiv, considerăm că era corect ca fiecare dintre autori, sau colective de autori, să semneze nominal fiecare dintre capitolele volumului. Referințele bibliografice ar fi fost mult mai precise în cazul semnării acestora.

În sens pozitiv este remarcabil faptul că aceste două șantiere au fost o școală de arheologie pentru studenții de la Universitatea „Ștefan cel Mare” de la Suceava, adevărate stagii de învățare a metodologiei arheologice, în urma cărora o serie de studenți au prins drag de cercetare și care continuă în diferite forme această activitate. Acest aspect este așezat la o notă de subsol, însă faptul că prof. univ. dr. hab. Dumitru Boghian, alături de dr. Sergiu-Constantin Enea, creează o școală de arheologie cu ocazia acestor cercetări, ar trebui notat cu majuscule.

Adela Kovács

Muzeul Județean Botoșani
adelakovacs.museum@gmail.com